

Qibla – Muslimers riktningen mot Mecka

– Teologi, historia och praktik

En introduktion för icke-muslimer

Abstrakt:

Denna artikel ger en akademisk introduktion till begreppet qibla – den riktning mot Mecka som muslimer världen över vänder sig mot vid bön. Artikeln behandlar begreppets koraniska och hadith-grundade ursprung, dess historiska och geografiska dimension samt dess praktiska och andliga betydelse i det dagliga muslimska livet. Syftet är att ge läsare utan muslimsk bakgrund en saklig och nyanserad förståelse av detta centrala inslag i islamisk praxis.

1. Inledning

En av de mest synliga och igenkännbara aspekterna av islamisk religionsutövning är att muslimer under bön vänder sig i en bestämd riktning: mot den heliga staden Mecka i nuvarande Saudiarabien. Denna riktning kallas på arabiska för *qibla* (arabiska: قِبْلَة), ett ord som etymologiskt är besläktat med roten *q-b-l*, som betyder “att vara vänd

mot” eller “att möta.” Qibla utgör inte bara ett geografiskt orientationspunkt utan är ett uttryck för muslimers andliga och symboliska enhet med varandra och med Gud (Allah).

Förståelsen av qibla är grundläggande för att förstå islamisk teologi, historia och vardagspraxis. Den berör frågor om rumslighet, tillbedjan, koranisk uppenbarelse och det islamiska samfundets (ummas) identitet. Denna artikel syftar till att på ett systematiskt och källbaserat sätt introducera icke-muslimska läsare till detta ämne.

2. Begreppet Qibla i Koranen och Hadith

2.1 Koranisk grund

Den primära källan för qibla-föreskriften är Koranen, islams heliga skrift, som muslimer betraktar som Guds direkta ord uppenbarade för profeten Muhammed (570–632 e.Kr.) genom ärkeängeln Gabriel.

Det mest centrala koraniska stödet för qibla återfinns i suran Al-Baqara (kapitel 2), verserna 142–150. Där sägs bland annat:

“Vi ser hur du vänder ditt ansikte mot himlen. Nu skall Vi ge dig en qibla som tillfredsställer dig: vänd ditt ansikte mot den Heliga Moskén. Och varhelst ni befinner er, vänd era ansikten i dess riktning.” (Koranen 2:144, översättning efter Mohammed Knut Bernström)

Dessa verser är teologiskt avgörande av flera skäl. De markerar en historisk förändring – den så kallade *tahwil al-qibla* (“ändringen av bönriktningen”) – som enligt islamisk tradition ägde rum under profetens tid i Medina, ungefär sexton till sjutton månader efter *hijra* (flykten från Mecka till Medina, år 622 e.Kr.). Tidigare hade muslimerna bedit i riktning mot Jerusalem, och denna förändring hade djupgående symbolisk och teologisk betydelse (Wensinck, 1986).

2.2 Hadith-litteraturens vittnesbörd

Utöver Koranen utgör *hadith* – nedtecknade berättelser om profeten Muhammads ord och handlingar – en central källa för islamisk praxis. I de kanoniska hadith-samlingarna finns talrika hänvisningar till qibla och korrekt bönriktning.

I Sahih al-Bukhari, en av de mest ansedda hadith-samlingarna, återges exempelvis:

Profeten sade: “När du reser dig för att be, utför din ablution (rituell rening) korrekt, vänd dig sedan mot qibla och säg ‘Allahu Akbar’...” (Al-Bukhari, Kitab al-Salat, nr 724)

Hadith-litteraturen klargör även toleransen för marginella avvikelser i riktningen för den som befinner sig på avstånd från Mecka, samt undantag vid frivillig bön under exempelvis resa (Al-Nawawi, *al-Majmu*, vol. 3).

3. Ka’aba och Meckas heliga status

3.1 Ka’abas symbolik

Qibla pekar inte mot hela staden Mecka i allmänhet, utan specifikt mot *Ka’aba* (arabiska: الكعبة) – den kubformade byggnaden i centrum av den Stora Moskéen (*al-Masjid al-Haram*) i Mecka. Ka’aba betraktas i islamisk teologi som det heligaste platsen på jorden och kallas ibland *Bayt Allah* – “Guds hus.”

Enligt islamisk tradition grundades Ka’aba ursprungligen av profeten Ibrahim (Abraham) och hans son Ismail som ett hus tillägnat den ende Guden (Koranen 2:127; 22:26). Ka’aba har således en ärevördig historia som sträcker sig bortom islams uppkomst och knyter an till den abrahamitiska religionstraditionen som Islam delar med judendom och kristendom.

3.2 Det svarta stenet

Inbyggt i Ka’abas östra hörn finns *al-Hajar al-Aswad* – det svarta stenet – som anses ha nedsänkts från paradiset. Pilgrimer vid hajj (den islamiska vallfärden) söker att kyssa eller vidröra stenen, men stenen är inte i sig föremål för tillbedjan; muslimer är tydliga med att det är Gud, inte Ka’aba, som är målet för bön och tillbedjan (Peters, 1994).

4. Historisk förändring av bönriktningen

4.1 Från Jerusalem till Mecka

En av de mest diskuterade frågorna inom islamisk historia är förändringen av bönriktningen från Jerusalem till Mecka. Enligt islamisk tradition bad muslimerna inledningsvis mot *Bayt al-Maqdis* – Jerusalem och Klippdomen (Dome of the Rock) – under den tidiga meckaperioden och de första månaderna i Medina.

Islamiska lärde som Ibn Kathir (1301–1373) och moderna historiker som Fred Donner (2010) har diskuterat de teologiska och politiska dimensionerna av denna förändring. Från ett islamiskt perspektiv markerade förändringen till Mecka islams självständiga identitet från judendomen och en återgång till Ibrahims ursprungliga monoteism.

Förändringen fick omedelbar praktisk konsekvens: enligt hadith-berättelser ändrade muslimer sin riktning mitt under en pågående bön när budskapet nådde dem (Al-Bukhari, hadith nr 4492).

4.2 Juridisk diskussion om exakt riktning

Islamiska rättslärde har ägnat stor uppmärksamhet åt frågan om hur exakt bönriktningen måste vara. De fyra stora sunnitiska rättsskolorna (*madhahib*) – hanafitisk, malikitisk, shafiitisk och hanbalitisk – har i denna fråga delvis skilda uppfattningar:

- **Shafiitisk skola:** Kräver att den bedjande pekar mot *Ka'abas exakta riktning* (*ayn al-Ka'aba*) om möjligt, och mot den ungefärliga riktningen för den som befinner sig på avstånd.
- **Hanafitisk skola:** Det räcker att peka mot Meckas *allmänna riktning* (*jihat al-Ka'aba*), särskilt för den som är långt borta.
- **Malikitisk och hanbalitisk skola:** Intar mellanpositioner med betoning på rimlighet och avsikt (*niyya*) (Ibn Rushd, *Bidayat al-Mujtahid*, vol. 1).

Dessa distinktioner visar på den rättsliga sofistikeradhet som präglar islamisk jurisprudence (*fiqh*).

5. Geografisk och astronomisk bestämning av Qibla

5.1 Traditionella metoder

Att bestämma qibla korrekt har i historien krävt geografiska och astronomiska kunskaper. Muslimiska lärde och astronomer bidrog under den islamiska guldåldern (8–13 e.Kr.) avsevärt till vetenskaperna geografi och astronomi, delvis motiverade av just behovet att beräkna bönriktning och bönetider.

Al-Biruni (973–1048), en av medeltidens mest framstående vetenskapsmän, utvecklade exakta matematiska metoder för att beräkna

qibla med hjälp av sfärisk trigonometri. Hans metoder publicerades i verket *Kitab Tahdid Nihayat al-Amakin* (“Bestämning av orternas gränser”) och är anmärkningsvärt precisa i jämförelse med moderna beräkningar (Kennedy, 1973).

5.2 Moderna metoder

I dag finns en uppsjö av digitala hjälpmedel för att fastställa qibla:

- Mosképortar och *mihrab* (bönens nisch i moskén) orienteras under byggprocessen mot korrekt riktning.
- Muslimska appar och GPS-baserade verktyg (exempelvis *Muslim Pro*, *Qibla Finder*) beräknar qibla-riktningen automatiskt utifrån användarens position.
- Islamiska råd och myndigheter i olika länder tillhandahåller officiella riktlinjer.

En matematisk utmaning är att frågan om “kortaste vägen” till Mecka är mer komplex än den ser ut. Eftersom jorden är sfärisk, är den genaste linjen mellan två punkter en *storcirkel* (great circle), inte en rak linje på en platt karta. Detta innebär exempelvis att qibla-riktningen från Stockholm (ungefär 59°N, 18°E) mot Mecka (21°N, 40°E) är ungefär sydöst-syd – inte rakt söderut som en platt karta kunde antyda (King, 1993).

6. Qibla i det praktiska bönelivet

6.1 De fem dagliga böerna

Muslimar är enligt islamisk lag (*sharia*) förpliktigade att be fem gånger om dagen: *Fajr* (gryning), *Dhuhr* (middag), *Asr* (eftermiddag), *Maghrib* (solnedgång) och *Isha* (natt). Alla dessa böner utförs med ansiktet vänt mot qibla.

Bönen inleds med ett uttalat *niyya* (avsikt) och öppnings-*takbir* (“Allahu Akbar” – Gud är störst), varpå den bedjande rör sig genom en serie föreskrivna positioner (*raka'at*): stående, böjning (*rukū*), knäböjning och nedfallande (*sujud*). Under hela denna sekvens bibehålls qibla-riktningen.

6.2 Undantag och lättnader

Islamisk rättslära känner till flera situationer där kravet på exakt qibla-riktning lättas:

- **Vid frivillig bön under resa:** Det är tillåtet att be på ett rörande fordon (häst, båt, bil, flyg) utan att strikt hålla qibla-riktningen, enligt en hadith ur Sahih Muslim (nr 700).
- **Vid okunskap om riktningen:** Om en muslim trots rimlig ansträngning inte kan fastställa qibla, anses bönen giltig om utförd med *ijtihad* (personlig bedömning) och god avsikt.
- **Vid nödsituationer och sjukdom:** En sjuk eller extremt svag person kan be liggande med minsta möjliga vridning mot qibla.

6.3 Dödsritualer och qibla

Qibla-orienteringen spelar även roll utanför bönestunden. När en muslim ligger för döden *rekommenderas* att kroppen vänds mot qibla. Begravningsplatsen och den dödes läge i graven orienteras traditionellt med ansiktet mot qibla, vilket är ett starkt uttryck för hur djupt inbäddad denna riktning är i muslimsk världsuppfattning (Leaman, 2006).

7. Teologisk och andlig dimension

7.1 Enhet och gemenskap

Qibla är ett kraftfullt symbol för den muslimska gemenskapens (*umma*) enhet. Oavsett var en muslim befinner sig på jordens yta – i Sverige, Nigeria, Indonesien eller Brasilien – vänder sig alla bedjande muslimer mot samma punkt. Denna simultant böneakt förenar hundratals miljoner människor i ett gemensamt andligt fokus, ett faktum som islamiska teologer ofta lyfter fram som ett uttryck för islams universella karaktär.

7.2 Inte tillbedjan av ett föremål

Det är viktigt att understryka vad qibla *inte* innebär ur islamisk synvinkel. Muslimer tillber *inte* Ka'aba, Mecka eller det svarta stenet. Islamisk teologi är strikt monoteistisk (*tawhid*) och förbjuder alla former av avgudadyrkan (*shirk*). Ka'aba och qibla fungerar enbart som en fokuspunkt och ett organisatoriskt redskap för bön – *qibla* är riktningen som hjälper den bedjande att fokusera på Gud, inte ett mål för tillbedjan i sig (Esposito, 2003).

Denna distinktion är fundamental och ibland missförstådd av utomstående observatörer. Islamiska lärde har genomgående betonat att bönen är riktad till Allah, den transcendent och allsmäktige Guden, och Ka'aba är blott en koordinat och en symbol för denna inriktning.

8. Sammanfattning och slutsatser

Qibla – bönriktningen mot Mecka – är ett centralt och mångdimensionellt fenomen inom islamisk tro och praxis. Det har en tydlig koranisk och hadith-baserad grund, en rik historisk dimension (inklusive den tidiga förändringen från Jerusalem), en avancerad matematisk-astronomisk sida och en djup andlig och gemenskapsstärkande funktion.

Att muslimer vänder sig mot Mecka under bön är inte ett uttryck för tillbedjan av en stad eller byggnad, utan ett organiseringsprincip som förenar det globala muslimska samfundet i en gemensam riktning mot Gud. Förståelsen av qibla ger en ingång till bredare förståelse av islamisk teologi, lag, vetenskap och gemenskap.

Källor och vidare läsning

Primärkällor (klassiska islamiska texter)

- *Al-Quran al-Karim* (Koranen). Svensk översättning av Mohammed Knut Bernström. Proprius förlag, 2000.
- Al-Bukhari, Muhammad ibn Ismail. *Sahih al-Bukhari*. Övers. M. Muhsin Khan. Dar al-Arabia, Beirut.
- Al-Nawawi, Yahya ibn Sharaf. *al-Majmu Sharh al-Muhadhdhab*. Dar al-Fikr, Beirut.
- Ibn Rushd (Averroes). *Bidayat al-Mujtahid wa Nihayat al-Muqtasid*. Övers. Imran A.K. Nyazee. Garnet Publishing, 1994.
- Ibn Kathir, Ismail. *Tafsir al-Quran al-Azim*. Dar Tayba, Riyad, 1999.

Sekundärkällor (moderna akademiska verk)

- Donner, Fred M. *Muhammad and the Believers: At the Origins of Islam*. Harvard University Press, 2010.
- Esposito, John L. *The Oxford Dictionary of Islam*. Oxford University Press, 2003.
- Kennedy, E.S. "Al-Biruni's Method for the Determination of the Qibla." *Journal of the American Oriental Society*, 93(3), 1973, s. 312–320.
- King, David A. *Astronomy in the Service of Islam*. Variorum, Aldershot, 1993.
- Leaman, Oliver (red.). *The Qur'an: An Encyclopedia*. Routledge, 2006.
- Peters, Francis E. *The Hajj: The Muslim Pilgrimage to Mecca and the Holy Places*. Princeton University Press, 1994.
- Wensinck, A.J. "Ka'ba." *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed. Brill, Leiden,

1986.

Artikeln är skriven i informationssyfte och syftar till att ge en akademisk introduktion till islamisk bönpraxis för läsare utan muslimsk bakgrund. Citaten från Koranen följer Mohammed Knut Bernströms auktoriserade svenska översättning.